

Eva Tønnesen, cand.mag og tidligere ledende bibliotekar på Roskilde Lokalhistoriske Arkiv, har til ROMU 1999 (side 39-62) skrevet en artikel om "Væverfaget i Roskilde".

En del af artiklen omhandler bomuldsvæveriet, spinderiet og strømpevæveriet, som blev etableret sammen med Maglekilde Papirfabrik.

Dette afsnit vises i det følgende:

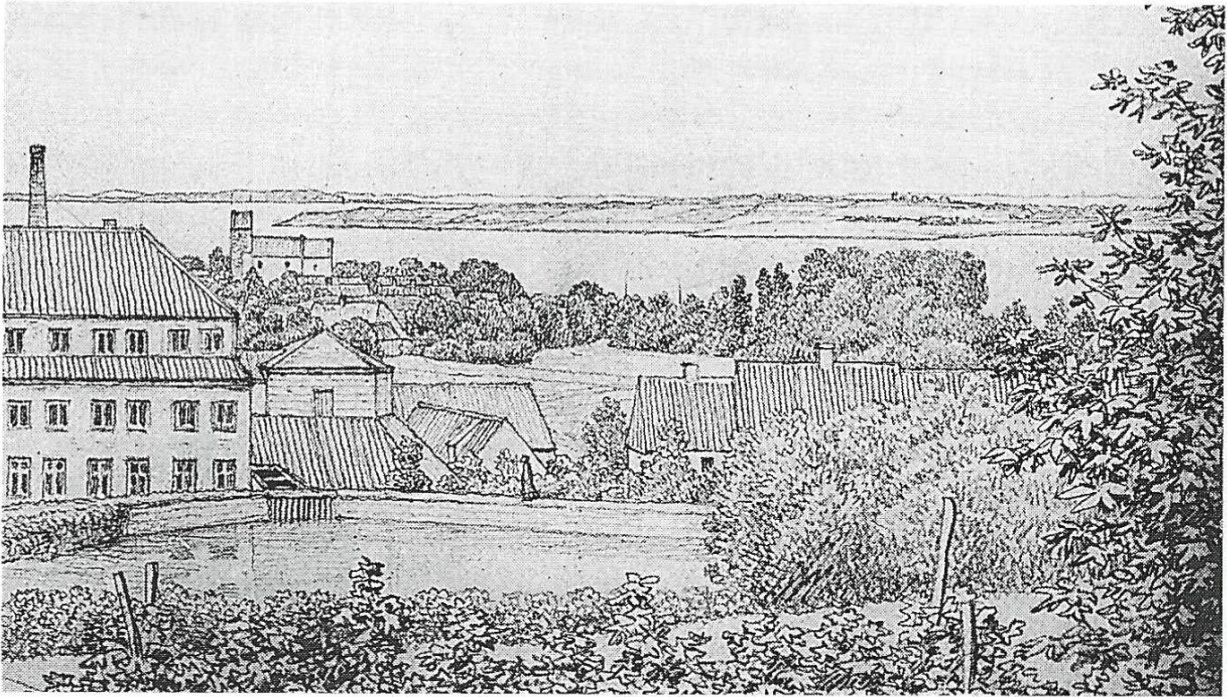
Maglekilde

Oprindeligt havde der på stedet ved udspringet af Roskildes største kilde med navnet Maglekilde – adressen er i dag Maglekildevej 9 – ligget en kornmølle. Den brændte i 1731. Grunden blev købt af papirfabrikant Ole Schiøtz, der på grunden opførte en imponerende fabriksbygning, at dømme efter samtidige tegninger sikkert af samme soliditet som Sukkerhuset. Bygningen indrettedes til papirfabrik og videreførtes efter fabrikantens død af hans enke som nævnt i Dannemarks Speil. Efter enkemadam Schiøtz var ejerskabet overgået til papirfabrikant Johan Conrad Bonacher, der opnåede kongeligt privilegium til at drive papirfabrikken. Han stod anført som papirfabrikør i folketællingerne fra 1787 og 1801. Imidlertid solgte han papirfabrikken i slutningen af 1810 til et interessentskab af 5 jødiske københavnerfabrikanter: Joseph Lübschütz, Josua Salomon Glückstadt, Samuel Isaac Abrahamson, Moses Fürst og Levin Simonsen. 29. januar 1811 fik de privilegium på at drive papirfabrikken. Fabrikken blev moderniseret omkring 1815.

Kort efter overtagelsen indrettede de også et bomuldsmanufaktur på værket. Planerne for værket blev slået stort op, og staten bevilgede en betydelig sum på 150.000 rigsdaler til startkapital. Foruden papirmøllen indrettedes der nu bomuldsvæveri, spinderi samt strømpevæveri på værket. Men krigen gav store vanskeligheder med at skaffe specialister til at oplære de danske vævere. Man manglede endvidere moderne vævestole, og endelig skulle man jo også skaffe råmaterialet bomuld udefra. Glückstadt rejste selv til Tyskland for at skaffe bomuldsvævere og folk, der kunne forestå spinderiet. En vis hr. Gillespie blev sendt til England som industrispion. Han skulle sætte sig ind i de nyeste forbedringer af spinderiet og forsøge at få fat på en duelig mester. Alt det-

te lykkedes. Fra Tyskland kom en koloni af gode vævere med familie, heriblandt flere strømpevæversvende fra Magdeburg. Også nye vævestole skaffedes herfra. Fra England kom en spindemester med familie, alle duelige arbejdere, som det udtryktes i en senere beskrivelse af værkets første år under interessentskabet, der befinder sig i Kommercekollegiets arkiv. Man kom hurtigt op på at beskæftige ikke mindre end 400 personer. Selv om det ikke var alle der arbejdede på selve værket – papirfabrikkens kludesamlere var for eksempel sjældent til stede – var det alligevel nødvendigt at købe enkelte store gårde som Algade 14, der senere blev kaldt for vævergården, og flere små boliger til værkets mestre, bl.a. købte de et såkaldt våningshus Hersegade 14. Beliggenheden i en by gjorde, at det ikke var nødvendigt at bygge arbejderboliger som ved Mølleåen. Også råmaterialet lykkedes det at skaffe. Manufakturen kom godt i gang med produktionen. Ifølge Rawert, der atter omkring 1830 berejste landet for at se på industriforetagender, oplyste Glückstadt under hans besøg på fabrikken, at man kom i gang med at producere bomuldsgarn i forskellige kvaliteter, bomuldstøjer, sjaler af ordinære sorter, tyl og deslige. Da værkets produktion toppede var antallet af vævestole på 60-70 stykker. Takket være de indkaldte specialister og de nye vævestole var det kvalitetsvarer, der produceredes. Efter en lidt træg indkøringsperiode fik man gang i afsætningen, men det fik en brat ende efter Kielerfreden i 1814, hvor der sluttedes fred mellem de krigsførende parter. Danmark mistede som nævnt Norge og dermed et vigtigt hjemmemarked. Hvad værre var, skete der det med Roskildetopografen Behrmanns ord: at „Godtkjøbsvarer strømmede ind i Landet fra alle Kanter“. Nu da interessentskabet skulle til at høste udbyttet af sine investeringer, skete der et katastrofalt fald i afsætningen. Alle lagre blev hurtigt fyldt. Ydermere udstedtes 15/8 1814 en kongelig resolution, der tillod væverne i København at indføre tvist og bomuldsgarn til stærkt nedsat told. Medens der i 1815 indførtes 7.000 pund bomuldsgarn, steg importen i 1820 til 29.000 pund. Af råbomuld indførtes i 1818 endnu 18.000 pund, men i 1820 ser det ud til, at importen nu var faldet til 3.000 pund.

For at ride stormen af blev dele af værkets forskellige aktiviteter og bygninger afhændet til privatmænd i 1818. Algade 14 blev således afhændet til Lübschütz. Interessenterne beholdt Maglekilde Værket,

Maglekilde Papirfabrik og Bomuldsmanufaktur med mølledammen. Tegnet den 24. juli 1839, et årstid før bomuldsspinderiet blev nedlagt. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

men så sig nødsaget til at afskedige mange af de ansatte, idet man dog søgte at holde på mestrene. Væveriet indskrænkedes, og man koncentrede sig om spinderiet. Det var i mange år landets eneste bomuldsspinderi. Endvidere ansøgte interessentskabet om 5 års frihed for renter af lån i 1819 og året efter om tilladelse til toldfri indførsel af råbomuld, men opnåede kun en nedsættelse af tolden i samme størrelsesorden, som tøjmagermestrene i København havde opnået på bomuldsgarn. Det var ikke nok at yde en effektiv beskyttelse af bomuldsspinderiet. Fabrikken sendte derfor atter i 1823 en ansøgning til kongen, men nu lød den på et forbud imod indførsel af bomuldsgarn. Det oplystes i ansøgningen, at de spindemaskiner man havde, kunne producere 750 pund lysegarn, men man kunne kun afsætte 250 pund. Det blev afsat til samme pris som udenlandsk garn solgtes for i Danmark, men udlandet kunne give lange kreditter. Det kunne Maglekilde ikke.

Et andet problem, som man sikkert havde sloges med siden 1811 var mangelen på vandkraft. Vandet fra Maglekilde opstemmedes i en mølledam, hvorfra det i en rende blev ledt hen til et overfaldshjul, men „kun af ringe Størrelse og Kraft“, som Rawert beskrev det. Vandkraf-

ten kunne ikke trække både papirfabrikkens hollænder og bomulds-spinderiets maskiner. Nu var de jødiske fabriksejere ikke dem, der gav op i nødens stund. De var parat til at forsøge sig med den nyeste teknologi. Sidste nyt med hensyn til krafttilførsel var dampmaskinen. Man anskaffede i 1820 en brugt dampmaskine på 8 HK af fabrikatet Watt and Boulton. Den havde i flere år stået ubenyttet på Holmen. For at erhverve maskinen måtte interessenterne betale Admiralitetet ca. 900 pund kontant, hvilket svarede til ca. 15.000 rigsdaler. Hermed blev Maglekilde den første fabrik i provinsen, der indførte dampkraft. I København var der på samme tid 3 stationære dampmaskiner, hvoraf de to ejedes af staten (anvendtes på Mønten og Gammelholm, den sidste stod på hr. Holmblads valkemølle). Nu var det ikke helt billigt at fyre med stenkul. Derfor brugte man tørv, som man kunne skaffe til en overkommelig pris. Men visse år var det ikke til at skaffe tørv, og så måtte man ty til kullene.

Trods disse tiltag var det nødvendigt at nedlægge væveriet helt og afskedige de sidste mestre omkring 1821-22. Også den engelske spindemester Heywoods og hans familie måtte man give slip på i 1823. Det endte med at også interessentskabet gav op. Værket blev afhændet til en af interessenterne, nemlig hr. Josua Salomon Glückstadt. Han var klar over, at der måtte gøres noget ekstraordinært for at redde produktionen på længere sigt. Fabrikken producerede nu 3-400 pund groft lysegarn om ugen. Glückstadt opnåede nu en ekstra toldnedsættelse på indførsel af et kvantum af 12.000 pund råbomuld. Denne beskedne beskyttelse synes forbigående at have hjulpet, idet ansøgningen året efter forhøjedes til 20.000 pund råbomuld. Det lader til at produktionen stabiliserede sig på spinding af dette kvantum råbomuld i en række år. I 1830 opgav fabrikken stadig at have spundet 20.000 pund råbomuld til en værdi af 12.-15.000 rigsdaler.

Ifølge Rawerts beskrivelse fra samme år planlagde Glückstadt at anskaffe nye spindemaskiner fra John Cockerills maskinfabrik i Belgien. Han ansøgte om et lån fra statskassen. Han fik også bevilget 10.000 rigsdaler til formålet, men tidspunktet viste sig at være dårligt valgt. 1830 var som bekendt et uroligt revolutionsår. Uroen i Frankrig bredte sig til store dele af Europa, således også til Nederlandene, hvor Belgien løsrev sig fra Holland. Det ville nu have været naturligt at forsøge at

købe spindemaskiner i England, men et udførselsforbud her hindrede denne import. Åbenbart var der ikke andre muligheder for at skaffe den sidste nye teknologi inden for spindemaskiner. Da pengene nu var bevilget søgte man i stedet om at overføre dem til papirfabrikationen.

I 1832 beskrev Behrmann bomuldsmanufacturet således: „... den leverer nu ikkun simple Varer, skøndt Maskineriet er i god Stand. Den leverer omtrent om Aaret 25-30.000 Pund Lysegarn og groft Islæt, dog spindes der ogsaa paa 5 spindemaskiner med omtrent 1000 Tene noget fint Garn. Den beskæftiger mellem 30 og 40 Personer.“ Papirfabrikken beskæftigede ca. 40 personer, så det var jo et fald i forhold til de 400, der var i velmagtsdagene. Når manufacturet i Roskilde trods alt stadig kunne klare sig i konkurrencen, skyldtes det, at den specialiserede sig. Et andet gunstigt forhold var de lavere lønninger i forhold til københavnerniveauet affødt af lavere leveomkostninger. Endnu i 1838 blev der drevet bomuldsspinderi på Maglekilde, men kun i ringe omfang.

Fabrikanten søgte nu at tilskynde kongen til at indføre importforbud på alle de grove bomuldsgarner indtil nummer 20 – jo lavere nummer, des grovere garn. Anmodningen blev ikke efterkommet. Til gengæld indførtes med den nye toldlov af 1838 told på indførsel af bomuldsgarn og toldfrihed for indførsel af råbomuld. 1840 løb Maglekilde spinderiet ind i store vanskeligheder. Krise i udlandet og store prisfald på de engelske produkter skærpede konkurrencen i en sådan grad, at det ikke længere kunne betale sig at spinde bomuldsgarn. Også papirfabrikken havde vanskeligheder ved at klare konkurrencen. Maglekilde måtte likvidere og endte med at blive solgt midt i 1840'erne. Bygningerne blev revet ned i 1846. Nu skulle der i stedet være vandkuranstalt.